Journal of Computer and Education Research
(ISSN:2148-2896)
December 2016 Volume 4 Issue 8
www.joucer.com http:dergipark.ulakbim.gov.tr/jcer

Araştırma Makalesi

Issues in the Use of Information and Communication Technologies and Unethical Behaviors: An Overview

Fatma Kübra ÇELEN[1,*] Süleyman Sadi SEFEROĞLU[2]

[1] Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Bölümü, kcelen@hacettepe.edu.tr

[2] Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Bölümü, sadi@hacettepe.edu.tr

[*] Corresponding Author: kcelen@hacettepe.edu.tr

Article Info

Received: *April 06, 2015*
Accepted: *October 30, 2015*
Online: *December 29, 2016*

Keywords: Information and Communication Technologies, ethic, unethical behavior, technology, communication

Abstract

The purpose of this study is to examine literature on unethical behavior in the use of information and communication technologies (ICT). In reaching this goal a search was conducted. When presenting the results findings of research conducted in abroad and in Turkey are presented respectively in order from the oldest to date.

Findings indicated that ICT users have some dilemmas about identified ethical behavior and awareness in ethical behavior. In addition, social norms, gender, age, personal values, moral judgment, social values, moral responsibility has been effective in the ethical and legal use of ICT. On the other hand, it was confirmed that individuals' opinions about unethical behavior in the use of ICT change according to demographic characteristics like gender, and parents' education level in researches conducted in Turkey.

To cite this article: Çelen, F.K. & Seferoğlu, S.S. (2016). Bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımı ve etik olmayan davranışlar: sorunlar, araştırmalar ve değerlendirmeler. *Journal of Computer and Education Research*, 4 (8), 124-153. https://doi.org/10.18009/jcer.37546

Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin Kullanımı ve Etik Olmayan Davranışlar: Sorunlar, Araştırmalar ve Değerlendirmeler

Makale Bilgisi

Geliş: *06 Nisan 2015*
Kabul: *30 Ekim 2015*
Yayın: *29 Aralık 2016*

Anahtar kelimeler: Bilgi ve iletişim teknolojileri, etik, etik olmayan davranışlar, teknoloji, iletişim

Öz

Bu çalışmanın amacı bilgi ve iletişim teknolojilerinin (BİT) kullanımında etik olmayan davranışları konu alan araştırma çalışmalarını inceleyerek çeşitli değerlendirmeler yapmaktır. Bu değerlendirmeler alanyazındaki etik konusuyla ilgili araştırmalar analiz edilerek yapılmıştır. Araştırma kapsamında ulaşılan "Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin Kullanımında Etik Olmayan Davranışlar" konusuyla ilgili çalışmalar yurt dışında yapılan araştırmalar ve yurt içinde yapılan araştırmalar şeklinde ele alınmıştır.

BİT'in etik kullanımı ile ilgili yurt dışında yapılan çalışmalarda ulaşılan sonuçlar incelendiğinde; bilgi ve iletişim teknolojileri alanında etik davranış ve bilinç geliştirme açısından bireylerin ikilemler yaşadıkları tespit edilmiştir. Bununla birlikte BİT'in etik ve yasal kullanımında sosyal normlar, cinsiyet, yaş, kişisel değerler, ahlaki yargı, toplumsal değerler, ahlaki sorumluluk gibi özelliklerin etkili olduğu görülmüştür. BİT'in etik kullanımı ile ilgili Türkiye'de yapılan çalışmalarda ulaşılan sonuçlar incelendiğinde ise; bireylerin bilgi ve iletişim teknolojilerinin etik kullanımına ilişkin görüş ve davranışlarının cinsiyet ile ebeveyn eğitim durumu gibi demografik özelliklere göre farklılaştığı görülmüştür.

Journal of Computer and Education Research
(ISSN:2148-2896)
December 2016 Volume 4 Issue 8
www.joucer.com http:dergipark.ulakbim.gov.tr/jcer

Summary

Issues in the Use of Information and Communication Technologies and Unethical Behaviors: An Overview

Introduction

In today's society, radical changes have emerged with the rapid developments in information and communication technologies (ICT). Technology has become an integral part of economic, cultural and social structures and everyday life. Individuals in this new era have become self-sufficient with the help of technology. This situation has brought along with issues about unethical behavior in the use of ICT and ethical dilemmas. In this context ethical dilemmas in the use of ICT may lead to unwanted behavior patterns.

In this study, literature about unethical behavior in the use of information and communication technologies was investigated. Primarily research about unethical behavior in the use of ICT in abroad are presented, then researches about unethical behavior in the use of ICT in Turkey are presented in order from the oldest to date.

According to the findings of the study, individuals have some dilemmas about identified ethical behavior and awareness in ethical behavior for a dynamic and complex area such as ICT. In addition, variables such as social norms, gender, age, personal values, moral judgment, social values, and moral responsibility were found to be effective in the ethical and legal use of ICT. Findings also showed that some problems such as infringement of intellectual property, unauthorized access, accidental capture of personal data, and the negative consequences of harmful content were investigated in the studies about unethical behavior in the use of ICT.

Furthermore, findings indicated that individuals tend to decide in accordance with personal values, social norms, moral values and religious beliefs while they encountered ethical dilemmas in the use of computer and Internet technologies. On the other hand, it was confirmed that individuals' opinions about unethical behavior in the use of ICT change according to demographic characteristics like gender, and parents' education level in researches conducted in Turkey. Findings also revealed that unethical behaviors are

concentrated in the field of violation of the intellectual property, access and share information, social networks, and Internet and communication. Moreover, it was confirmed that the lack of information and education on ethical behavior were the main issues/factors causing the unethical behaviors in using ICT. Findings also suggested that individuals who were provided with training on ethical use of information and communication technologies tend to develop ethical behavior.

Findings showed that researches about unethical behavior in the use of ICT are often carried out with adults. There might be various reasons for giving priority to adults in conducting researches. One reason is that it is generally much easier to reach adults. Because of the widespread use of information and communication technologies, children encountered ethical dilemmas in the use of ICT, so they could develop unethical behavior. Thus, by helping individuals to be more informed and more aware about ethical behavior about ICT, a number of possible problems can be avoided. Finally, it could be claimed that conducting more studies especially on providing children training with ethical issues could be seen as an important contribution to this issue.

Giriş

Erişimi ve kullanımı giderek yaygınlaşıp kolaylaşan bilgi teknolojileri eğitimde, bir yandan bireysel iletişimde yaygın bir şekilde kullanılıyorken diğer yandan iş yaşamında da olmazsa olmaz araçlardan birisi haline gelmiştir. Teknolojinin yaşamın olmazsa olmaz bir parçası haline gelmesinin sosyal ilişkiler, davranışlar ve yaşam biçimleri üzerinde de yansımaları olmaktadır. Bu bağlamda yeni etik dışı davranış biçimleri ortaya çıkabilmektedir. Örneğin bilgiye erişim kişisel bir hak olmakla birlikte, başka bir kişinin özeline ilişkin bilgiye erişim o kişinin haklarını zedeleyebilmektedir (Kavi & Koçak, 2010). Bazı araştırmacılar; bireylerin, teknolojinin sağladığı olanaklar aracılığıyla fiziksel ve zihinsel gücünü arttırabildiğini ve bu gücün insanın daha önce yapmayı düşünemeyeceği kötülükleri yapmak amacıyla da kullanılabileceğini ileri sürmektedirler (Tataroğlu, 2007). Ayrıca eğitim ve sosyal yaşamlarını bilgi ve iletişim teknolojileri ile yoğun bir etkileşim içinde sürdüren günümüz öğrencilerinin, erken yaşlardan itibaren bu teknolojilerle olan yoğun etkileşiminin etik ve yasal çerçevede gelişmesine yapılacak katkılar gelecekteki olası problemleri de önleyebilecektir. Çünkü aile, okul, toplumsal çevre ve kitle iletişim araçları sayesinde sürekli bir sosyalleşme süreci içerisinde olan okul çağındaki çocuklar popüler kültürden ve bilgisayar ile İnternet gibi popüler kültür ürünlerinden en çok etkilenen kesimlerden birini oluşturmaktadır (Kaya & Tuna, 2010).

Öte yandan ortaya çıkan etik sorunların çoğunda teknolojinin insanları etik dışı davranışlara iten teşvik edici bir özelliğinin bulunduğu vurgusu dikkat çekmektedir. Günümüzde, daha hızlı işlem yapabilen ve fiziki olarak daha kullanışlı olan ve yaşamın her alanında yer alan kişisel bilgisayarlar geliştirilip yaygınlaşmaktadır. Ayrıca, dünyanın dört bir yanındaki her türlü bilgi kaynağına kolay erişim sağlayan İnternet teknolojileri de gelişmektedir. Bilgisayarların artan kapasiteleri ile kolay ve yaygın İnternet erişimiyle yeni etik sorunlar ortaya çıkmıştır (Molnar, Kletke & Chongwatpol, 2008). Teknolojik gelişmeler bireylerin hem günlük yaşantılarını hem de iş yaşantılarını köklü değişimlere maruz bırakmaktadır. Çok hızlı bir şekilde değişimlerin yaşandığı bu süreçte neyin iyi neyin kötü olduğunu belirleyen ahlaki ilkeler, değerler ve standartlar sistemi olarak tanımlanan etik konusunun incelenmesi büyük bir önem arz etmektedir (Pelit & Güçer, 2005). Bu bağlamda sözü edilen bu hızlı değişim süreçleriyle ilgili olarak alanyazının incelenmesinin ve bu inceleme sonucunun ortaya konmasının bu konuyla ilgili var olan durumun görülebilmesi açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

Bu nedenle de bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımında etik olmayan davranışlarla ilgili alanyazın tarama çalışmasının yapılmasına karar verilmiştir. Bu kapsamda aşağıda belirtilen araştırma sorularına yanıt aranmıştır:

1. İncelenen çalışmalarda hangi araştırma yöntemleri işe koşulmuştur?
2. İncelenen çalışmalarda çalışma gruplarının yapısı nasıl değişmektedir?
3. İncelenen çalışmalarda ne tür veri toplama araçları kullanılmıştır?
4. İncelenen çalışmalarda hangi sonuçlara ulaşılmıştır?

Tarama Sürecinde Ulaşılan Araştırma Çalışmaları

Çalışmanın bu bölümünde, alanyazındaki bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımında etik olmayan davranışlarla ilgili araştırmalara yer verilmiştir. "Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin Kullanımında Etik Olmayan Davranışlar" konusuyla ilgili çalışmalar sırasıyla önce yurt dışında yapılan araştırmalar daha sonra yurt içinde yapılan araştırmalar şeklinde ele alınmıştır. İncelenen çalışmalarla ilgili veriler sunulurken, dünden bugüne Türkiye'deki ve diğer ülkelerdeki durumu incelemek ve değişen eğilimleri görmek için çalışmalar eskiden yeniye doğru ele alınmıştır.

Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar

Bilgisayar kullanımında etik karar verme süreçlerinin değerlendirildiği ilk araştırmalardan biri Loch & Conger (1996) tarafından gerçekleştirilmiştir. Kullanıcıların bilgisayar kullanırken karşılaştıkları gizlilik, kaynak mülkiyetli gibi durumlarda sergiledikleri tutum ve davranışlarını değerlendirmeyi amaçlayan bu çalışma New York, Texas ve Georgia'daki dört kent üniversitesinden, işletme politikası dersinden mezun olan 174 katılımcı ile yürütülmüştür. Çalışmada katılımcıların bilgisayar kullanımında etik karar verme süreçleri; tutum, sosyal normlar, bilgisayar okur-yazarlığı ve yaş, meslek, sosyoekonomik durum gibi kişisel özelliklere göre incelenmiştir. Bilgisayar kullanımında etik karar verme süreçleri ile ilgili 10 senaryo hazırlanmış, yapılan faktör analizi sonucunda üç senaryo üzerinde odaklanılmıştır. Bu senaryolar: "teknik uygulama dokümanlarının alınması", "iş yerinde arkadaşınız için program çalıştırma", "başkalarının e-postalarını okuma"dır. Araştırma sonuçlarına göre bilgisayar kullanımı kapsamında teknik uygulama dokümanlarının alınması konusundaki etik karar verme süreçlerinde; erkeklerin tutumlar, kadınların sosyal normlar doğrultusunda hareket ettikleri belirlenmiştir. Ayrıca iş yerinde bir arkadaş için program çalıştırma konusundaki etik karar verme süreçlerinde erkekler açısından tutumun ve bilgisayar okur-yazarlığı seviyesinin etkili olduğu görülmüştür.

Öte yandan aynı durum için; kadınların sosyal normlar ve tutumlar doğrultusunda karar verme eğiliminde oldukları belirlenmiştir. Başkalarının e-postalarını okuma konusunda erkeklerin tutum, yaş, meslek ve sosyoekonomik durum gibi kişisel özelliklerine göre, kadınların sosyal norm, bilgisayar okur-yazarlığı, yaş, meslek ve sosyoekonomik durum gibi kişisel özelliklerine göre davrandıkları belirlenmiştir. Tüm katılımcılar için yapılan analizler sonucunda sosyal normlar ve tutumların bilgisayar kullanımında etik karar verme süreçlerinde hem kadınlar hem de erkekler için önemli bir etken olduğu görülmüştür.

Kiere & Cronan (1998) cinsiyet açısından etik konusuyla ilgili görüşleri inceledikleri araştırmalarında 307 katılımcıyla çalışmışlardır. Çalışmada bireylerin etik davranışlarında sosyal çevre, inanç sistemi, iş çevresi, kişisel çevre, yasal çevre, kişisel değerler ve ahlaki sorumluluk faktörlerinin etkisi incelenmiştir. Katılımcılar etik konularda karar verirken en güçlü etkenin kişisel değerler olduğunu belirtmişlerdir. Bilgisayar kullanımında karşılaşılan etik ile ilgili durumlarda ahlaki karar aşamasında cinsiyet faktörünün etkisi incelendiğinde kadınların etik davranmaya daha fazla özen gösterdikleri belirlenmiştir.

Bilgi ve iletişim teknolojileri kullanımını çevreleyen etik konuların cinsiyet farklılığı açısından incelendiği bir çalışmada Adam & Ofori-Amanfo (2000), bilgisayarın etik kullanımıyla ilgili problemler içeren senaryolar oluşturarak, erkeklerin ve kadınların konuyla ilgili yargılarını keşfetmeyi amaçlamışlardır. Senaryolar; kopya yazılımlar, korsanlık, e-posta yoluyla taciz gibi bilgisayar etiği ile ilgili problemlerden, kişileri ahlaki açıdan şüpheli davranışlara itebilecek ikilemlere neden olan durumlardan oluşmaktadır. Araştırma sonucunda, kadınların ve erkeklerin görüşleri arasında anlamlı bir fark görülmemiş, cinsiyet açısından ise herhangi bir genelleme yapılamamıştır. Bu durum araştırmacılar tarafından; geliştirdikleri senaryoların net bir şekilde doğru ya da yanlış olduğu, daha fazla belirsiz durumlar içeren senaryolar geliştirilmesi gerektiği şeklinde yorumlanmıştır.

Okullardaki etik konulara ilişkin teknoloji politikalarını incelemeye yönelik olarak Dill & Anderson (2003) tarafından "Ethics-related technology policies in schools" başlıklı bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın verileri, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki okulları kapsayan ülke çapında bir anket çalışması aracılığıyla, farklı ülkelerden 23 ortaöğretim okul müdürünün yer aldığı bir anket çalışması aracılığıyla ve 6 farklı ülkeden seçilen 46 okulun web sitesinden içerik analizi yapılarak elde edilmiştir. Araştırmanın çalışma grubunun bir bölümünü, okullarında var olan bilgi ve iletişim teknolojileri

politikalarıyla ilgili soruları yanıtlayan ABD'deki 467 ilköğretim ve ortaöğretim müdürü oluşturmuştur. Araştırmanın çalışma grubunun diğer bölümünü, 20 farklı ülkeden (Belçika, Bulgaristan, Kanada, Hong Kong, Çin Halk Cumhuriyeti, Kıbrıs, Çek Cumhuriyeti, Fransa, İzlanda, İsrail, İtalya, Japonya, Letonya, Litvanya, Lüksemburg, Norveç, Rusya Federasyonu, Singapur, Slovakya, Slovenya ve Güney Afrika) ortaöğretim okul müdürleri oluşturmuştur. Araştırmanın çalışma grubunun, üçüncü bölümünü de öncelikli dili İngilizce olan altı ülke (Avustralya, Kanada, İngiltere, Yeni Zelanda, Güney Afrika ve Amerika Birleşik Devletleri) oluşturmuştur. Okullardaki bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımındaki etik konulara ilişkin kabul edilebilir politikalar; telif hakkı ihlali, yasadışı kullanım, ticari kullanım, küfürbazlık, gizlilik ihlali, yetkisiz erişim, görgü kuralları ihlali gibi konular kapsamında incelenmiştir. Bununla birlikte okullardaki bilgi ve iletişim teknolojilerinin etik kullanımına ilişkin kabul edilebilir politikalar; okul bilgisayarlarında öğrencilerin fiziksel ve psikolojik gelişimini kötü yönde etkileyebilecek cinsel, küfürlü içerikli materyallerin bulunma riski, bilgisayarda kişinin kendisine ait olmayan dosyaları değiştirmesi, silmesi, kopyalaması, kullanım yetkisi olmayan programların yüklenmesi gibi konular açısından da incelenmiştir.

Araştırma sonucunda, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki okullarda teknolojinin etik ve yasal kullanımıyla ilgili politikalar incelendiğinde, en çok önem verilen konunun, sadece yetişkinlere uygun olan materyallerin öğrencilerin erişimine yasaklanması olduğu görülmüştür. Bununla birlikte, okulların teknoloji kullanımıyla ilgili etik politikalarında önem verdikleri diğer konuların; fikri mülkiyet hakları, yetkisiz erişim, teknolojiye erişimde herkese eşitlik sağlanması olduğu belirlenmiştir. Ayrıca fikri mülkiyet ihlali, yetkisiz erişim ve sakıncalı içerikli materyaller gibi etik olmayan durumlarla ilgili politikalara sahip olmaları açısından Amerika Birleşik Devletleri ile Kanada, Singapur, Lüksemburg ve Çek Cumhuriyeti benzerlik göstermişlerdir. Öte yandan araştırmaya katılan okulların büyük çoğunluğunun; etik ve yasal teknoloji kullanımını sağlamak amacıyla, bilgi ve iletişim teknolojileri kaynaklarını kullanan tüm kullanıcılar için hak ve sorumlulukları içeren kabul edilebilir kullanım politikasına sahip oldukları belirlenmiştir.

Bilgi teknolojileri bağlamında etik karar verme süreçlerinde, kişisel ahlak felsefesinin ve ahlak yoğunluğunun rolünü incelemeyi amaçlayan bir araştırma Dorantes, Hewitt & Goles (2006) tarafından gerçekleştirilmiştir. Çalışma Amerika Birleşik Devletleri'nde işletme eğitimi alan, bilgi sistemleri dersine kayıtlı olan 318 öğrenci ile yürütülmüştür. Araştırmada etik yargılar ve niyetlerin incelenmesi için mevcut etik durumlarla ilgili senaryolar

kullanılmıştır. Araştırma sonuçları, bilgi teknolojileriyle ilgili durumlarla etik karar verme süreçlerinin ahlaki yoğunluğa dayalı olduğunu göstermiştir. Bununla birlikte bilgi teknolojilerini kullanırken etik karar verme süreçlerinde kişisel ahlak felsefelerinin ve dini inançların birlikte etkili olduğu görülmüştür. Araştırma sonuçları cinsiyet açısından incelendiğinde ise kadınların erkeklere göre etik davranmaya daha eğilimli oldukları belirlenmiştir.

Drevin (2008) araştırmasında bilgi sistemlerinde çalışanların ve öğrencilerin bilgi teknolojileri ve bilgi sistemleri ile ilgili etik görüş ve tutumlarını belirlemeyi amaçlarken aynı zamanda çalışmadan elde edilen verilerden sanal alemde etik davranışları iyileştirmek için nasıl yararlanılabileceğini sorgulamıştır. Araştırmada tarama yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu 56 bilgi sistemleri çalışanı ve 90 öğrenci oluşturmuştur. Araştırma sonucunda, bilgi sistemleri çalışanları ve öğrenciler arasında etik tutumlar açısından farklılık görülürken, çalışanların etik tutum puanlarının öğrencilerinkine göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Karim, Zamzuri & Nor (2009) araştırmalarında, üniversite öğrencilerinin İnternet kullanımında etik olmayan davranışları ve beş büyük kişilik modeli ile kişilik özellikleri arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçlamışlardır. Araştırmanın çalışma grubunu Malezya'daki bir devlet üniversitesinde, farklı fakültelerde öğrenim gören 252 öğrenci oluşturmuştur. Araştırma tarama modelinde yürütülmüştür. Veri toplamak için kullanılan anket üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm demografik özellikleri belirlemeye yönelik sorulardan oluşmaktadır. Lewis R. Goldberg'ten uyarlanan ikinci bölüm; beş etmen modeli ölçüm öğelerini içeren 50 maddeden oluşmaktadır. Akbulut, Şendağ, Birinci, Kılıçer, Şahin ve Odabaşı tarafından geliştirilen "İnternet'in tetiklediği akademik usulsüzlükler (ITADS)" başlıklı ölçeğin uyarlandığı üçüncü bölüm 25 maddeden oluşmaktadır. Araştırma bulguları incelendiğinde, uyumluluk, sorumluluk ve duygusal istikrar gibi kişilik özellikleri ile İnternet kullanımında etik olmayan davranışlar arasında negatif yönde bir ilişki olduğu görülmüştür. Ayrıca İnternet kullanımında etik olmayan davranışları keşfetmeye yönelik en önemli belirleyicilerin, sorumluluk ve uyumluluk gibi kişisel özelliklerin olduğu anlaşılmıştır. Dışa dönüklük ve entelektüel açıklık gibi kişilik özelliklerinin İnternet kullanımında etik olmayan herhangi bir davranışla önemli ölçüde ilişkili olmadığı tespit edilmiştir.

Hur, Kim, Song & Lee (2009) yaptıkları araştırmada bilgi ve iletişim etiği eğitiminin gerekliliğini inceleyerek ilköğretim okulları için bilgi ve iletişim etiği eğitiminde kullanılabilecek öyküsel yaklaşımı tanımlamışladır. Araştırmacılar bilgi ve iletişim etiği eğitiminde öyküsel yaklaşımın kullanılması ile öğrencilerin, kendi deneyimlerini sunabileceklerini ve etik açıdan daha fazla sorumluluğa sahip olacaklarını belirtmişlerdir. Bilgi ve iletişim etiği eğitiminin öyküsel yaklaşımla verileceği öğrenme içeriği; kişisel bilgileri koruma, telif hakları, bilgi toplumu ve siber görgü kuralları konularından oluşmaktadır. Araştırma ilköğretim 4., 5. ve 6. sınıf öğrencileri ile yürütülmüştür. Araştırma sonucunda, öyküsel yaklaşımın bilgi ve iletişim etiği konusunda öğrencilerin ahlaki yargı, tutum ve duyarlılıklarını olumlu yönde etkilediği görülmüştür.

BİT'in kullanımındaki etik problemler ve bu durumlarda alınan kararları etkileyen etik yargılar ve davranış durumlarının incelendiği bir çalışma Jung (2009) tarafından gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu üniversite öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmada ulaşılan sonuçlara göre öğrencilerin BİT kullanımında yaşadıkları etik ikilemlerde adalet, dürüstlük, ahlaki doğrular gibi etkenler, yasal sorumluluklar ve toplumun yararı gibi değişkenlerden daha fazla etkilidir. Ayrıca öğrencilerin BİT kullanımında etik olmayan davranışlardan geleneksel olarak kabul edilebilir ve ahlaki açıdan yanlış olarak algılanmayanları gösterme eğilimde oldukları anlaşılmaktadır.

Van den Bergh & Deschoolmeester (2010) araştırmalarında, bilgi ve iletişim teknolojileri alanında çalışanların etik davranışlarını değerlendirmeyi böylece bilgi ve iletişim teknolojileri yönetimi alanında gereken etik davranış kurallarına ilişkin bir tartışma açmayı amaçlamışlardır. Araştırmanın çalışma grubunu Belçika'da bulunan bilgi ve iletişim teknolojileri yöneticileri ve çalışanlarından oluşan 202 kişi oluşturmuştur. Veriler katılımcılardan anket yoluyla toplanmıştır. Ankette bilgi ve iletişim teknolojilerinin etik yönleri ile ilgili bir sorun veya ikilem içeren durumlar, katılımcıların cinsiyet, yaş, şirket büyüklüğü gibi genel kişisel özelliklerini belirlemeye yönelik sorularla birlikte bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımında karşılaşılan etik konularla ilgili kişisel tecrübeleri belirlemeye yönelik sorulara yer verilmiştir. Araştırma sonucunda, bilgi ve iletişim teknolojileri etiğiyle ilgili ilkelerin bireylerin potansiyel etik olmayan durumlarla ilgili değerlendirmelerinde önemli bir etkisi olduğu görülmüştür. Ancak bilgi ve iletişim teknolojilerinin etiğe uygun olarak kullanımında iş ahlakı, genel kurallar, şirkete özgü kurallar ya da sektör kurallarının hangisinin uygulandığının belirgin olmadığı belirtilmiştir.

Bu durum araştırmacılar tarafından etik davranış kurallarının varlığının, bilgi ve iletişim teknolojileri gibi dinamik ve karmaşık bir alan için etik davranış ve bilinç kazandırmak için yeterli olmadığı şeklinde yorumlanmıştır.

Masrom, Ismail, Anuar, Hussein & Mohamed (2010) yaptıkları araştırmada, özellikle veri doğruluğu ve erişilebilirlik konuları olmak üzere bilgi ve iletişim teknolojileriyle ilgili etik konuları tartışmayı amaçlamışlardır. Araştırmanın çalışma grubunu Malezya Teknoloji Üniversitesi Uluslararası Kampüsü'nde, bilgisayar bilimleri alanında, lisans öğrenimi gören 100 kişi oluşturmaktadır. Veri toplama aracı olarak kullanılan anketin ilk bölümü öğrencilerin kişisel bilgilerini belirlemeye yönelik sorular içerirken; ikinci bölümü bilgi teknolojileri alanındaki etik konulara ilişkin algıları analiz etmeye yönelik sekiz senaryo içermektedir. Senaryolar farklı alanlardaki etik yargı ve niyetleri incelemek amaçlı kullanılmıştır. Senaryo cümleleri veri doğruluğu, fikri mülkiyet, erişilebilirlik ve gizlilik konularıyla ilgili olarak yapılandırılmıştır. Araştırma sonucunda, veri doğruluğu ve erişilebilirlik konularıyla ilgili durumlarda katılımcıların yarısından fazlasının etik davranma eğiliminde oldukları belirlenmiştir. Araştırma sonuçları, bilgi ve iletişim teknolojileri alanında veri doğruluğu ve erişilebilirlik gibi bilgisayar etiği konularının daha fazla dikkate alınması gerektiği şeklinde yorumlanmıştır.

Jun, Han & Kim (2014) tarafından yürütülen bir araştırmada BİT Okuryazarlığı ölçeği geliştirilerek öğrencilerin BİT okuryazarlık düzeylerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Çalışmanın araştırma grubunu 40.072 ilköğretim öğrencisi oluşturmaktadır. Araştırmada BİT okuryazarlığı ölçeğinden elde edilen verilere göre öğrencilerin bilgisayar okur-yazarlık düzeyleriyle ilgili puanları temel kavramlar ve çağdaş becerilere ilişkin ortalama puanlardan daha düşüktür. Araştırma sonuçları, BİT müfredatı yeniden gözden geçirilmiş olsa da eğitim alanından uygulanmadığını göstermektedir. Farklı alanlarda bilgisayar okur-yazarlığını yaygınlaştırmak için çeşitli uygulama stratejilerinin geliştirilmesi önerilmiştir.

BİT kullanımında etik davranışları etkileyen faktörlerin incelenmesi amacıyla Kim, Kim & Lee (2014) tarafından gerçekleştirilen bir araştırmada 449 üniversite öğrencisiyle çalışılmıştır. Çalışmada BİT'in etik kullanımı, "etik normlar, BİT okuryazarlığı, BİT ve etik bilinci" gibi değişkenler açısından incelenmiştir. Araştırmada ulaşılan sonuçlara göre BİT etiği bilinci ve BİT'in etik kullanımı cinsiyete ve öğretim seviyesine göre farklılık göstermiştir. Çalışmada BİT'in etik kullanımının eğitimiyle ilgili olarak, öğrencilerin ahlaki gelişimleri ve gizlilik mülkiyeti ile gizliliğe saygı gibi konulardaki etik problemleri sadece

ahlaki yargıyla anlamanın zorluğuna vurgu yapılmaktadır. Ayrıca BİT'in etik kullanımına dayalı eğitsel içeriklerin geliştirmesine duyulan ihtiyaca dikkat çekilmektedir.

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımında etik olmayan davranışlarla ilgili olarak yurt dışında yapılan çalışmaların genel resminin daha açık bir şekilde görülebilmesi için çalışmalarla ilgili bilgiler özet halinde Tablo 1'de toplu olarak sunulmuştur.

Tablo 1. Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin Kullanımında Etik Olmayan Davranışlarla İlgili Araştırmaların Dağılımı (Yurtdışında Yapılan Çalışmalar)

Çalışmanın Yazar(lar)ı	*Bağlam/Amaç*	*Yöntem*	*Sonuçlar*
Loch & Conger (1996)	Bilgisayar kullanımında etik karar verme süreçleri	Bilgisayar kullanımında etik karar verme süreçleri incelenmiştir. 174 yetişkin katılımcı.	Erkekler tutumlar, kadınlar ise sosyal normlar doğrultusunda hareket etmektedirler.
Kiere & Cronan (1998)	Etik davranışlarda çeşitli faktörlerin etkisi	Etik konusundaki var olan durum betimlenmiştir. 307 yetişkin katılımcı.	Etik konularda karar verirken en güçlü etken kişisel değerlerdir. Kadınlar etik davranmaya daha fazla özen göstermektedir.
Adam & Ofori-Amanfo (2000),	BİT kullanımıyla ilgili etik konuların cinsiyet farklılığı açısından incelenmesi	Nitel araştırma yöntemiyle desenlenmiştir. Yetişkin katılımcılar	Kadınlarla erkeklerin görüşleri arasında etik konusunda anlamlı bir fark yoktur.
Dill & Anderson (2003)	Okullardaki etik konulara ilişkin teknoloji politikalarının incelenmesi	Bir anket kullanılmış, ayrıca okulların web sitelerinin içerik analizi yapılmıştır. ABD'deki 467 ilköğretim ve ortaöğretim müdürü ve 20 farklı ülkeden ortaöğretim okul müdürleri	İçeriği uygun olmayan materyaller öğrencilerin erişimine yasaklanmalıdır. Fikri mülkiyet hakları ve teknolojiye erişimde herkese fırsat eşitliğinin sağlanması önemlidir.
Dorantes, Hewitt & Goles (2006)	Bilgi teknolojileri bağlamında etik karar verme süreçlerinde, kişisel ahlak felsefesinin ve ahlak yoğunluğunun rolünün incelenmesi..	ABD'de 318 öğrenci ile yürütülmüştür. Araştırmada etik yargılar ve niyetlerin incelenmesi için mevcut etik durumlarla ilgili senaryolar kullanılmıştır.	Etik karar verme süreçlerinde ahlaki değerler baskındır. Ayrıca kişisel ahlak felsefeleri ve dini inançlar birlikte etkilidir. Kadınlar erkeklere göre etik davranmaya daha eğilimlidirler.
Drevin (2008)	Bilgi sistemlerinde çalışanların ve öğrencilerin bilgi teknolojileri ve bilgi sistemleri ile ilgili etik görüş ve tutumlarının belirlenmesi	Araştırmada tarama yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu 56 bilgi sistemleri çalışanı ve 90 öğrenci oluşturmuştur.	Bilgi sistemleri çalışanları etik tutumlar açısından öğrencilere göre daha duyarlıdırlar.
Karim, Zamzuri & Nor (2009)	üniversite öğrencilerinin İnternet kullanımında etik olmayan davranışları ve beş büyük kişilik modeli ile kişilik özellikleri arasındaki ilişkinin incelenmesi	Araştırmanın çalışma grubunu Malezya'daki bir devlet üniversitesinde, farklı fakültelerde öğrenim gören 252 öğrenci oluşturmuştur. Araştırma tarama modelinde yürütülmüştür. Veri toplamak için anket kullanılmıştır.	Uyumluluk, sorumluluk ve duygusal istikrar gibi kişilik özellikleri ile İnternet kullanımında etik olmayan davranışlar arasında negatif yönde bir ilişki bulunmaktadır.
Hur, Kim, Song & Lee (2009)	Bilgi ve iletişim etiği eğitiminin gerekliliğinin incelenmesi	Araştırma ilköğretim 4., 5. ve 6. sınıf öğrencileri ile yürütülmüştür Araştırmada öyküsel yaklaşım kullanılmıştır.	Öyküsel yaklaşım bilgi ve iletişim etiği konusunda öğrencilerin ahlaki yargı, tutum ve duyarlılıklarını olumlu yönde etkilemektedir.
Jung (2009)	BİT'in kullanımındaki	Araştırmanın çalışma grubunu	Öğrencilerin BİT kullanımında

	etik problemler ve bu durumlarda alınan kararları etkileyen etik yargılar ve davranış durumlarının incelenmesi	üniversite öğrencileri oluşturmaktadır. Nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır.	yaşadıkları etik ikilemlerde adalet, dürüstlük, ahlaki doğrular gibi etkenler, yasal sorumluluklar ve toplumun yararı gibi değişkenlerden daha fazla etkilidir.
Van den Bergh & Deschoolmeester (2010)	Bilgi ve iletişim teknolojileri alanında çalışanların etik davranışlarının değerlendirilmesi	Araştırmanın çalışma grubu 202 yetişkin katılımcı Nicel araştırma yöntemlerinden tarama yöntemi kullanılmıştır. Veriler anket yoluyla toplanmıştır.	Bilgi ve iletişim teknolojileri etiğiyle ilgili ilkelerin bireylerin potansiyel etik olmayan durumlarla ilgili değerlendirmelerinde önemli bir etkisi olduğu görülmüştür.
Masrom, Ismail, Anuar, Hussein ve Mohamed (2010)	Veri doğruluğu ve erişilebilirlik konuları olmak üzere bilgi ve iletişim teknolojileriyle ilgili etik konuların tartışılması	Araştırmanın çalışma grubu 100 üniversite öğrencisi Araştırmada karma yöntem (nicel+nitel) ile desenlenmiştir.	Veri doğruluğu ve erişilebilirlik konularıyla ilgili durumlarda katılımcıların yarısından fazlası etik davranma eğilimindedir.
Jun, Han & Kim (2014)	BİT Okuryazarlığı ölçeği geliştirilerek öğrencilerin BİT okuryazarlık düzeylerinin belirlenmesi	Çalışmanın araştırma grubunu 40.072 ilköğretim öğrencisi oluşturmaktadır Araştırmada nicel yöntem kullanılmıştır.	Araştırmada BİT okuryazarlığı ölçeğinden elde edilen verilere göre öğrencilerin bilgisayar okur-yazarlık düzeyleriyle ilgili puanları temel kavramlar ve çağdaş becerilere ilişkin ortalama puanlardan daha düşüktür.
Kim, Kim & Lee (2014)	BİT kullanımında etik davranışları etkileyen faktörlerin incelenmesi.	Çalışma kapsamında 449 üniversite öğrencisiyle çalışılmıştır. Araştırmada nicel yöntem kullanılmıştır.	BİT etiği bilinci ve BİT'in etik kullanımı cinsiyete ve öğretim seviyesine göre farklılık göstermektedir. BİT'in etik kullanımına dayalı eğitsel içeriklerin geliştirmesine ihtiyaç bulunmaktadır.

Not: Çalışmalar eski tarihten yeni tarihe göre sıralanmıştır. Bazı araştırma çalışmalarında çalışmayla ilgili yeterli bilgi sağlanmadığı için çalışmaların bir kısmında ayrıntılı bilgi sunulabilirken bazılarında bu yapılamamıştır.

Türkiye'de Yapılan Araştırmalar

Yaman, Yaman & Horzum (2004) yaptıkları çalışmada öğretim elemanlarının İnternet kullanımında etik ilkelere uyma düzeylerine ilişkin görüşlerini belirlemeyi amaçlamışlardır. Öğretim elemanlarının İnternet kullanımında etik ilkelere uyma düzeyleri yaş, kıdem, unvan cinsiyet, görev yeri ve İnternet kullanım düzeyi bakımından incelenmiştir. Araştırma 2002-2003 öğretim yılında Sakarya Üniversitesi'nde görev yapan 130 öğretim elemanı ile yürütülmüştür. Araştırmada tarama yöntemi kullanılmıştır. Verileri toplamak sürecinde 26 maddeden oluşan beş faktörlü bir ölçek kullanılmıştır. Ölçekteki faktörler "İnternette Bilimsel ve Sosyal Paylaşım Etiği", "İnternette Sosyal İletişim Etiği", "İnternette Saygılı ve Dürüst Davranış Etiği", "İnternette Değerler Etiği" ve "İnternette Toplumsal Sorumluluk Etiği" olarak adlandırılmıştır.

Araştırma bulgularına göre, öğretim elemanlarının İnternet kullanımında etik ilkelere uyma düzeylerinin cinsiyet, görev yeri ve İnternet kullanım düzeyi değişkenleri açısından farklılık göstermediği görülmüştür. Bununla birlikte İnternette bilimsel ve sosyal

konulardaki paylaşımda 31-40 yaş aralığındaki öğretim elemanlarının 21-30 yaş aralığındaki öğretim elemanlarına göre etiğe daha uygun davrandıkları görülmüştür. Ayrıca 21-30 yaş aralığındaki öğretim elemanlarının yayınlarını, elindeki bilgi ve belgeleri yeterince paylaşma isteği taşımadığı belirlenmiştir. Bu durum araştırmacılar tarafından ilgili bilgilerin 21-30 yaş aralığındaki öğretim elemanları için değerli olması ve bilimsel anlamda verdikleri emeklerin başkaları tarafından kullanılmasını uygun bulmadıkları şeklinde yorumlamıştır. İnternet kullanımında öğretim elemanı görüşleri arasındaki farklılık, genel olarak sosyal iletişimde etik ilkelerin kullanımı boyutundadır. Bulgular İnternet'te sosyal iletişim etiği açısından incelendiğinde 31-50 yaş aralığındaki öğretim elemanlarının 21-30 yaş aralığındaki öğretim elemanlarına göre; 6-10 ve 16-20 yıl arası kıdeme sahip öğretim elemanlarının 1-5 yıl arası kıdeme sahip öğretim elemanlarına göre etiğe daha uygun hareket ettikleri belirlenmiştir. Bu durum araştırmacılar tarafından yaş olgunluğunun İnternet'te sosyal iletişim etiğine daha uygun davranmada etkili olduğu şeklinde yorumlanmıştır.

Uysal (2006) yüksek lisans tezinde öğretmen adaylarının bilgisayar etiğine ilişkin görüşlerini belirlemeyi amaçlamıştır. Araştırma 2005-2006 öğretim yılında Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesinin 5 bölümündeki 11 öğretmenlik programının dördüncü sınıflarında öğrenim gören 559 öğrenci ile gerçekleştirilmiştir. Araştırma tarama yöntemi ile yapılmıştır. Verileri toplamak için kişisel bilgiler formu ve "Bilgisayar Kullanım Davranışları Ölçeği" (Namlu & Odabaşı, 2007) başlıklı bir ölçek aracılığıyla toplanmıştır. Bilgisayar kullanım davranışları ölçeği fikri mülkiyet, toplumsal etki, güvenlik ve kalite, ağ doğruluğu ve bilgi doğruluğu olmak üzere beş faktörden ve 80 maddeden oluşmaktadır. Araştırma bulgularına göre fikri mülkiyet, toplumsal etki, güvenlik ve kalite, ağ doğruluğu ve bilgi doğruluğu faktörleri açısından öğretmen adaylarının bilgisayar etiğine ilişkin uygun tutumlara sahip oldukları görülmüştür. Cinsiyet değişkenine göre analiz edilen verilerden ulaşılan bulgulara göre bilgisayar kullanımında erkek öğrenciler kadın öğrencilere göre daha fazla etik dışı davranışlar sergilemektedirler. Öğretmen adaylarının kayıtlı oldukları programa göre fikri mülkiyet, toplumsal etki, güvenlik ve kalite faktörlerinde bir farklılık görülmemesine rağmen, ağ doğruluğu ve bilgi doğruluğu faktörlerinde farklılık belirlenmiştir. Gelir durumu açısından öğretmen adaylarının bilgisayar etiğine ilişkin görüşleri incelendiğinde; gelir durumunun belirleyici bir etmen olmadığı görülmüştür. Ayrıca bilgisayar kullanma süresi arttıkça fikri mülkiyet ihlalinin arttığı belirtilmiştir.

Akbulut, Uysal, Odabaşı & Kuzu (2008) yaptıkları çalışmada cinsiyet, bölüm ve bilgisayar deneyiminin Türk üniversite öğrencilerinin etik olmayan bilgisayar davranışları üzerindeki etkisini belirlemeyi amaçlamışlardır. Araştırma genel tarama modelinde yürütülmüştür. Araştırmada ele alınan problem durumları "Bölüm, cinsiyet, bilgisayar deneyimi farklılıklarının etik olmayan bilgisayar davranışları ölçeği puanlarında etkisi var mıdır?" ve "Bölüm, cinsiyet, bilgisayar deneyimi arasında etik olmayan bilgisayar davranışları ölçeği puanlarını etkileyen bir ilişki var mıdır?" şeklinde ifade edilmiştir. Çalışma 559 eğitim fakültesi lisans öğrencisi üzerinde yürütülmüştür. Akbulut, Uysal, Odabaşı & Kuzu (2008) katılımcılara Namlu & Odabaşı (2007) tarafından geliştirilen etik olmayan bilgisayar davranışları ölçeğini 2006 Bahar döneminde uygulamışlardır. Araştırma sonuçlarına göre öğretmen adaylarının bilgisayar kullanımında etik dışı davranışlar gösterme durumunun bölüme ya da bilgisayar kullanım tecrübesine göre farklılık göstermediği anlaşılmıştır. Fakat cinsiyetler açısından bakıldığında farklılıklar gözlenmiştir. Buna göre kadın öğrencilerin erkek öğrencilere göre bilgisayar kullanımında etik davranışlar sergilemeye daha özenli oldukları görülmüştür. Bununla birlikte cinsiyet ve bölüm arasında anlamlı bir ilişki gözlenmiştir. Buna göre kadın öğrencilerin etik olmayan davranışları eğitim gördükleri bölümlere göre tutarlılık gösterirken, erkek öğrencilerin etik olmayan davranışları eğitim gördükleri bölüme göre farlılık göstermektedir. Eğitim gördükleri farklı bölümlere rağmen kadın öğrencilerin etik yargıları tutarlılık gösterirken, erkek öğrencilerin etik yargıları değişmektedir.

Kuzu & Yıldırım (2008) Milli Eğitim Bakanlığı'nda görev yapan bilgisayar öğretmenlerinin bilgisayar etiği ile ilgili karşılaştıkları fikri mülkiyet, doğruluk, gizlilik, erişilebilirlik bağlamındaki sorunları, bilgisayar etiği konusundaki görüşleri ve karşılaşılan sorunlara yönelik çözüm önerilerini belirlemeye yönelik bir çalışma gerçekleştirmişlerdir. Araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Çalışma grubunu Eskişehir Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı altı bilgisayar öğretmeni ve dört bilgisayar formatörü oluşturmaktadır.

Araştırma sonuçları incelendiğinde öğretmenlerin genel olarak bilgisayar etiğiyle ilgili tam ve doğru yanıtlar veremedikleri görülmüştür. Araştırmacılar bu durumu lisans eğitimde bu konuya ilişkin herhangi bir ders alınmamasına bağlamışlardır. Bu kapsamda bilgisayar ile ilgili eğitim verilen bölümlerde bilgisayar etiği dersinin zorunlu olarak okutulması önerilmiştir. Katılımcılar, ekonomik yetersizlikler ve eğitim eksiklikleri nedeniyle bilginin izinsiz ve kaynak göstermeden kullanılması, bilginin lisanslı olmaması ve

bilgisayar etiği konusunda bilinçsizlik sorunlarının olduğunu belirtmişlerdir. Katılımcıların bu konudaki önerileri ise "yasal yaptırımların uygulanması, toplumun geneline bilgisayar etiği bilincinin kazandırılması, bilginin lisanslı hale getirilmesi ve bilginin kaynağının gösterilmesi" şeklindedir. Bununla birlikte bilginin doğruluğunu denetleyen bir kurum veya mekanizmanın olmayışı, doğru ve güvenilir bilgilerin resmi sitelerle sınırlı oluşu, bilginin kaynağının gösterilmeyişi, kişisel bilgilerin kolayca erişilebilir olması, bilinçsiz şifre kullanımı, bilgiye erişim için maliyet gerektiren bir sisteme gereksinim duyulması karşılaşılan etik sorunların başında gelmektedir. Katılımcıların önerileri genel olarak yasal yaptırımların uygulanması ve topluma bilgisayar etiği bilincinin kazandırılması yönündedir.

Beycioğlu (2009) tarafından yürütülen bir çalışma kapsamında ise bilgisayar kullanımında öğretmen adaylarının etik olmayan davranışlarının incelenmesi amaçlanmıştır. Karma yöntemin kullanıldığı araştırmada ulaşılan sonuçlara göre öğretmen adaylarının çoğunlukla bilgisayarın etik kullanımına duyarlı oldukları tespit edilmiştir. Sınıf öğretmenleri ile Sosyal Bilimler öğretmenlerinin Fen bilimleri ve Bilişim Teknolojileri öğretmenlerine göre bilgisayar kullanımında karşılaştıkları durumlarda daha etik kararlar aldıkları belirlenmiştir. Ayrıca kadın öğretmen adaylarının etik konulara daha ilgili oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

Kuzu (2009) yaptığı çalışmada gizlilik, doğruluk, fikri mülkiyet ve erişilebilirlik açısından bilgisayar etiği ile ilgili problemleri belirlemeyi, bu problemlerin kökenini araştırmayı ve bu problemlere yönelik çözüm önerilerini bilgi ve iletişim teknolojileri konusunda uzman kişiler aracılığıyla ortaya koymayı amaçlamıştır. Bu kapsamda çalışmasında aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

- BİT profesyonellerinin bilgisayar etiği ile ilgili görüşleri nelerdir?
- BİT profesyonellerinin bilgi toplumundaki dört etik konu; fikri mülkiyet, gizlilik, doğruluk, erişilebilirlik açısından bilgisayar etiği ile ilgili görüşleri nelerdir?
- BİT profesyonellerinin bilgi toplumundaki fikri mülkiyet, gizlilik, doğruluk, erişilebilirlik sorunları göz önünde bulundurulduğunda çözüm önerileri nelerdir?

Çalışmanın katılımcıları bilgi ve iletişim teknolojileri alanında profesyonel olarak çalışan 20 kişiden oluşmaktadır. Veriler yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi ile toplanmıştır. İlk araştırma sorusuyla ilgili elde edilen bulgulara göre, katılımcıların "etik

olmayan bilgisayar davranışları" kavramının konuyu "bilgisayar etiği" kavramından daha iyi tanımlayabileceğini belirttikleri anlaşılmaktadır. Ayrıca katılımcılar etik olmayan bilgisayar ve İnternet davranışlarını engellemek için etik ilkeler geliştirilmesi gerektiğini önermişlerdir. Bununla birlikte bilgisayar kullanıcılarına etik ilkelerin öğretilmesi ve bilgisayar etiği konusunda ek bir eğitimin verilmesi, bilgisayar etiği konusunda eğitimin önemini gösteren akademik çalışmaların desteklenmesi gerektiği önerilmiştir. Öte yandan katılımcıların bilgisayarı İnternet'e girmeyi sağlayan teknolojik bir araç olarak ele alıp, İnternet etiği ve bilgisayar etiğini İnternet'in alt bileşenleri olarak düşündükleri de belirlenmiştir.

Özpınar, Kazaskeroğlu & Öz (2010) çalışmalarında üniversite öğrencilerinin elektronik ortamda bilgiye erişim ve paylaşım alanında etik olmayan davranışlarını ve bu davranışlarının sebeplerini incelemeyi amaçlamışlardır. Araştırma İstanbul Ticaret Üniversitesi'nde eğitim gören farklı bölümlerden 400 öğrenci ile yürütülmüştür. Katılımcılara uygulanan ankette öğrencilere yaş, cinsiyet, bölüm ve fakülte, İnternet kullanım amaçları, İnternet kullanım süresi, ebeveyn eğitim durumu gibi temel bilgilere ve etik değerlere ilişkin sorular yöneltilmiştir. Ayrıca öğrencileri etik olmayan davranışlara iten nedenler incelenmiştir. Araştırma bulgularına göre bireyleri etik olmayan davranışlara iten sebeplerin başında çevre ve arkadaşların etkisi gelirken diğer önemli etkenlerin kimsenin zarar görmeyeceğini düşünmek ve yakalanmayacağına olan inanç olduğu belirlenmiştir. Bununla birlikte eğitimli ebeveynlerin çocuklarının etik konularında daha bilinçli oldukları görülmektedir. Özellikle etik konusunda eğitim alan katılımcıların çok daha etkin ve bilinçli cevaplar veriyor olması, araştırmacılar tarafından etik konusundaki eğitimlerin etik davranışlar geliştirme konusunda etkili olduğu şeklinde yorumlanmıştır.

İnternet üzerinde kabul edilebilir ya da kabul edilemez davranışları tanımlayan kurallar bütünü olarak adlandırılan İnternet etiği ile ilgili bir araştırma da Kayak (2010) tarafından gerçekleştirilmiştir. Kayak araştırmasında; üniversite öğrencilerinin İnternet etiği algılarının cinsiyet, sınıf düzeyi ve anne-baba eğitim durumuna göre farklılık gösterip göstermediğini incelemiştir. Katılımcıların İnternet etiği algılarını tespit etmek için Önder Torun tarafından geliştirilen "İnternet Etiği Tutum Ölçeği" kullanılmıştır. Araştırma tarama modeli ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu; 2009-2010 öğretim yılı bahar yarıyılında Yıldız Teknik Üniversitesi Eğitim Fakültesi Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Bölümünde, 1. 2. 3. ve 4. sınıfta okuyan toplam 155 öğrenci oluşturmuştur. Torun

tarafından geliştirilen, 7 faktörden oluşan (cinsel içerik, bilgisayar korsanlığı ve rahatsız etme, ödev aşırma, telif hakları, İnternet bağımlılığı, şiddet içeren oyunlar, sanal dürüstlük) İnternet etiği tutum ölçeği ile katılımcıların İnternet etiği algıları incelenmiştir. Araştırma sonuçlarına göre kadın öğrencilerin İnternet etiği algı düzeylerinin erkek öğrencilerinkine göre yüksek olduğu görülmüştür. İnternet etiğine ilişkin görüşler sınıf düzeyine göre karşılaştırıldığında 4. sınıf öğrencilerinin İnternet etiğine ilişkin görüşlerinin toplam puan ortalamalarının 1., 2. ve 3. sınıf öğrencilerinin İnternet etiğine ilişkin görüşlerinin toplam puan ortalamalarından daha yüksek olduğu bulunurken, belirlenen bu farkın istatistiksel olarak anlamlı olmadığı görülmüştür. Benzer şekilde anne ve baba eğitim düzeyinin de öğrencilerin İnternet etiğine ilişkin görüşlerini etkilemediği belirlenmiştir.

Aksal (2011) çalışmasında öğretmen adaylarının bilgisayar teknolojilerinde etik ve sorunlar konusundaki deneyim, görüş ve düşüncelerini ortaya çıkarmayı ve öğrencilere etik konusuna yönelik farkındalık kazandırmayı amaçlamıştır. Araştırmada nitel araştırma deseni kullanılmıştır. Araştırmaya 2010-2011 öğretim yılı Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetindeki Yakın Doğu Üniversitesi'nde, öğretim teknolojileri ve materyal tasarımı dersinde öğrenim gören 30 öğretmen adayından 25 kişi gönüllü olarak katılmıştır. Araştırma üç aşamalı olarak yürütülmüştür. Çalışmanın ilk aşamasında bilgisayar kullanımı ve etik konusunda farkındalık yaratmak amacıyla bir öğretim elemanı tarafından katılımcı öğretmen adaylarının soru, cevap ve yorumlarına yer verildiği bir ders sunulmuştur.

Araştırmanın ikinci basamağında öğretmen adaylarının kişisel görüş raporları aracılığıyla, bilgisayar kullanımı ve etik sorunlar ile ilgili yaşadığı tecrübeleri yansıtmaları beklenmiştir. Bu kapsamda öğretmen adaylarının bilgisayar kullanımında etik ve yaşanan sorunlara ilişkin farkındalıklarını tespit etmek amaçlı bilgisayar kullanım etiğine ilişkin 10 temel ilke hakkındaki görüş ve tecrübelerini ifade etmeleri istenmiştir. Araştırmanın son aşamasında kişisel görüş raporlarıyla elde edilen nitel veriler yorumlanmış ve öğretmen adaylarının yaşadıkları sorunlardan kazandıkları bilincin içselleştirilmesi sağlanmıştır. Araştırma sonuçlarına göre öğretmen adaylarının özellikle sanal iletişim, sosyal ağ ve İnternet ile haberleşme kapsamında sıkıntı yaşadıkları belirlenmiştir. Bununla birlikte bilgisayar teknolojilerinin kullanımında etik kuralların önemi ve bu teknolojilerinin etik kurallara uygun bir şekilde kullanılmasıyla ilgili profesyonel eğitimin gerekliliği vurgulanmıştır. Bu bağlamda yüksek öğretim programlarının etik konularını içerecek şekilde zenginleştirilmesi gerekliliği de ortaya konulmuştur.

Pınar, Çakırel & Toker (2013) tarafından gerçekleştirilen çalışmada akademisyenlerin bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımında etik olmayan davranışlarının değerlendirilmesi amaçlanmışlardır. Araştırmada nicel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Veri toplama aracı olarak "Etik Olmayan Bilgisayar Davranışları Ölçeği" başlıklı bir ölçek kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu Marmara bölgesindeki üniversitelerde görev alan 154 akademisyen oluşturmaktadır. BİT kullanımında fikri mülkiyet konusuna ilişkin düşüncelerde cinsiyet açısından farklılık görülmektedir. Fikri mülkiyet ve güvenlik gibi konularla ilgili bilgi etiğine ilişkin davranışların akademik ünvanlara göre de farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Ayrıca görev süresi değişkeni de fikri mülkiyet konusundaki düşüncelerin farklılaşmasını etkilemektedir.

Üniversiteye yeni başlayan öğrencilerin bilgi güvenliğine yönelik davranış durumlarını ortaya koymaya amaçlayan bir çalışma Yılmaz, Yılmaz ve Sezer (2014) tarafından gerçekleştirilmiştir. Araştırma nicel ve nitel araştırma yöntemlerinin birlikte kullanıldığı karma yöntem deseninde yürütülmüştür. Araştırmanın çalışma grubunu üniversite birinci sınıfa devam eden 124 öğrenci oluşturmuştur. Araştırmada kullanılan veri toplama araçları araştırmacılar tarafından geliştirilmiştir. Nicel veri toplama aracı olarak bilgi güvenliği farkındalık anketi; nitel veri toplama aracı olarak ise öğrenci görüşlerini belirleme formu isimli bir form kullanılmıştır. Araştırmalardan elde edilen sonuçlara göre öğrenciler BİT kullanımında güvenli davranışlar göstermektedirler, ancak araştırma soruları kapsamında güvenli olarak nitelendirilen BİT kullanım davranışları değişken teknolojik koşulların oluşturduğu yeni durumlara yanıt vermede yetersiz kalmaktadır. Örneğin; öğrencilerin bilgisayara erişim güvenliği, zararlı programlar ve korunma yolları, parola güvenliği, dosya erişim ve paylaşım güvenliği, internet ve ağ güvenliği, e-posta güvenliği, yedekleme yapma gibi işlemlerde alınması gereken güvenlik önlemlerinden yalnızca birkaçını aldıkları görülmüştür. Bu durumun öğrencilerin BİT kullanımında alınabilecek güvenlik tedbirleri konusunda yeterli bilgiye sahip olmamalarından kaynaklanabiliyor olabileceği vurgulanmıştır. Teknolojinin bilgi edinme ve bilgiyi paylaşma kapsamında etik, yasal ve güvenli kullanımıyla ilgili olarak öğrencilerin farkındalık ve bilgi düzeylerinin artırılarak bunun davranışa dönüştürülmesinin sağlanması önerilmiştir.

Vikipedi kullanımın bilişim etiği boyutları altında incelendiği bir araştırma Ozan, Kurt & Odabaşı (2014) tarafından yürütülmüştür. Araştırma nitel bir araştırma olarak desenlenmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu BÖTE bölümünde öğrenim gören sekiz

öğretmen adayı oluşturmaktadır. Çalışmaya verilerin toplanması için odak grup görüşme formları kullanılmıştır. Araştırmadan ulaşılan sonuçlara göre katılımcıların görüşleri Vikipedi'nin erişebilirliği yüksek bir ortam olduğu yönündedir. Bu ortamdaki etik problemlerin ise doğruluk ve fikri mülkiyet boyutunda kullanıcıdan kaynaklandığı görülmüştür. Çalışmadan elde edilen diğer bir sonuç ise bireylerin okuryazarlık becerilerinin yetersizliği nedeniyle bu ortamın bilinçsiz bir şekilde kullanıldığı şeklindedir. Araştırma kapsamında bireylere Web 2.0 teknolojilerinin kullanımında etik düşünme ve etik karar alabilme bilgi ve becerilerinin geliştirilmesine yönelik eğitimlerin verilmesi önerilmektedir.

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımında etik olmayan davranışlarla ilgili olarak Türkiye'de yapılan çalışmaların genel resminin daha açık bir şekilde görülebilmesi için bu çalışmalarla ilgili bilgiler özet halinde Tablo 2'de toplu olarak sunulmuştur.

Tablo 2. Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin Kullanımında Etik Olmayan Davranışlarla İlgili Araştırmaların Dağılımı (Yurtiçinde Yapılan Çalışmalar)

Çalışmanın Yazar(lar)ı	*Bağlam/Amaç*	*Yöntem*	*Sonuçlar*
Yaman, Yaman & Horzum (2004)	Öğretim elemanlarının İnternet kullanımında etik ilkelere uyma düzeylerine ilişkin görüşlerin belirlenmesi.	Araştırmada tarama yöntemi kullanılmıştır. Çalışma grubu 130 öğretim elemanı Verileri toplamak sürecinde 26 maddeden oluşan beş faktörlü bir ölçek kullanılmıştır	Öğretim elemanlarının İnternet kullanımında etik ilkelere uyma düzeyleri cinsiyet, görev yeri ve İnternet kullanma düzeyi gibi değişkenler açısından farklılık bulunmamaktadır.
Uysal (2006)	Öğretmen adaylarının bilgisayar etiğine ilişkin görüşlerinin belirlenmesi	Araştırma tarama yöntemi ile yürütülmüştür. Çalışma grubunu eğitim fakültesinin farklı bölümlerinde öğrenim gören 559 üniversite öğrencisi	Öğretmen adayları bilgisayar etiğine ilişkin uygun tutumlara sahiptirler. Bilgisayar kullanımında erkek öğrenciler kadın öğrencilere göre daha fazla etik dışı davranışlar sergilemektedirler. Bilgisayar kullanma süresi arttıkça fikri mülkiyet ihlali artmaktadır.
Akbulut, Uysal, Odabaşı & Kuzu (2008)	Cinsiyet, bölüm ve bilgisayar deneyiminin Türk üniversite öğrencilerinin etik olmayan bilgisayar davranışları üzerindeki etkisinin belirlenmesi	Araştırma genel tarama modelinde yürütülmüştür. Çalışma grubu 559 eğitim fakültesi lisans öğrencisi	Öğretmen adaylarının bilgisayar kullanımında etik dışı davranışlar gösterme durumları bölüme ya da bilgisayar kullanım tecrübesine göre farklılık göstermemektedir. Kadın öğrenciler erkek öğrencilere göre bilgisayar kullanımında daha etik davranışlar sergilemektedirler.
Kuzu & Yıldırım (2008)	BT öğretmenlerinin bilgisayar etiği ile ilgili karşılaştıkları sorunların ve çözüm önerilerinin belirlenmesi	Araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır Çalışma grubu altı bilgisayar öğretmeni ve dört bilgisayar formatörü	Ekonomik yetersizlikler ve eğitim eksiklikleri nedeniyle bilginin izinsiz ve kaynak göstermeden kullanılması, bilginin lisanslı olmaması ve bilgisayar etiği konusunda bilinçsizlik belirlenen sorunlardandır.
Beycioğlu (2009)	Bilgisayar kullanımında öğretmen adaylarının etik olmayan davranışlarının	Karma yöntem kullanılmıştır. Çalışma grubu üniversite öğrencileri (öğretmen adayları)	Öğretmen adayları genel olarak bilgisayarın etik kullanımına duyarlıdır. Kadın öğretmen adayları etik konulara daha ilgilidir.

	incelenmesi		
Kuzu (2009)	Bilgisayar etiği ile ilgili problemlerin belirlenmesi ve çözüm önerilerinin ortaya konulması	Nitel yöntem kullanılmıştır. Veriler yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi ile toplanmıştır. Çalışma grubu bilgi ve iletişim teknolojileri alanında çalışan 20 kişi	Etik olmayan bilgisayar ve İnternet davranışlarını engellemek için etik ilkeler geliştirilmelidir.
Özpınar, Kazaskeroğlu & Öz (2010)	Bilgiye erişim ve paylaşım alanında etik olmayan davranışların incelenmesi	Nicel araştırma yöntemi kullanılmıştır Çalışma grubu 400 üniversite öğrencisi	Bireyleri etik olmayan davranışlara iten sebeplerin başında çevre ve arkadaşların etkisi gelmektedir. Eğitimli ebeveynlerin çocukları etik konularında daha bilinçlidir.
Kayak (2010)	İnternet etiğinin incelenmesi	Araştırma tarama modeli ile gerçekleştirilmiştir. Çalışma grubu 155 üniversite öğrencisi.	Kadın öğrencilerin İnternet etiği algı düzeyleri erkek öğrencilerinkine göre yüksektir.
Aksal (2011)	Öğrencilere etik konusuna yönelik farkındalık kazandırılması	Karma yöntem kullanılmıştır. Çalışma grubu 25 üniversite öğrencisi	Öğretmen adaylarının özellikle sanal iletişim, sosyal ağ ve İnternet ile haberleşme kapsamında sıkıntı yaşamaktadır.
Pınar, Çakırel & Toker (2013)	Akademisyenlerin bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımında etik olmayan davranışlarının değerlendirilmesi	Araştırmada nicel araştırma yöntemi kullanılmıştır Çalışma grubu 154 akademisyen	BİT kullanımında cinsiyet, akademik unvan ve görev süresi gibi açılardan farklılık görülmektedir.
Yılmaz, Yılmaz & Sezer (2014)	Üniversiteye yeni başlayan öğrencilerin bilgi güvenliğine yönelik davranış durumlarının incelenmesi	Araştırma nicel ve nitel araştırma yöntemlerinin birlikte kullanıldığı karma yöntem deseninde yürütülmüştür. Çalışma grubu 124 üniversite öğrencisi	Öğrenciler BİT kullanımında güvenli davranışlar göstermektedirler, ancak BİT güvenliği konusunda yeterli bilgiye sahip değildirler.
Kurt & Odabaşı (2014)	Vikipedi kullanımının bilişim etiği boyutları altında incelenmesi	Araştırma nitel bir araştırma olarak desenlenmiştir. Çalışma grubunu sekiz tane üniversite öğrencisi	Katılımcı görüşlerine göre Vikipedi erişebilirliği yüksek bir ortamdır. Bu ortamdaki etik problemler kullanıcıdan kaynaklanmaktadır.

Not: Çalışmalar eski tarihten yeni tarihe göre sıralanmıştır. Bazı araştırma çalışmalarında çalışmayla ilgili yeterli bilgi sağlanmadığı için çalışmaların bir kısmında ayrıntılı bilgi sunulabilirken bazılarında bu yapılamamıştır.

Yöntem

Bu çalışma; bir araştırma alanı ile ilgili eğilimleri keşfetmeyi sağlayan ve çeşitli değişkenler açısından karşılaştırma yapma olanağı sunan bir araştırma yöntemi olan içerik analizi (Fraenkel & Wallen, 2006) ile yürütülmüştür. İçerik analizi işlemi ile yazılı bilgilerden ulaşılan temel içerikler ve mesajlar özetlenmektedir (Cohen, Manion & Marrison, 2007).

Çalışmaları Seçim Ölçütleri

Çalışma kapsamında incelen akademik çalışmaların seçiminde birincil kaynak olarak Google Akademik ve Web of Science gibi sayısal kütüphaneler temel alınmıştır. Google Akademik veri tabanında tarama yapılırken "Unethical Computer Behavior", "Etik Olmayan

Bilgisayar Davranışları " anahtar sözcükleri kullanılmıştır. Bu tarama sonunda tam metnine ulaşılamayan, dili İngilizce ve Türkçe dışında olan çalışmalar elenmiştir, ulaşılan metin türlerinden makale ve bildiri olan toplam 17 çalışma araştırmaya dahil edilmiştir.

Web of Science veri tabanında ise son on yıl içerisinde yayınlanmış etik konusunu ele alan çalışmalar taranmıştır. Etik konusunun temel alındığı akademik çalışmalara ulaşmak için aşağıdaki ölçütler belirlenmiştir. Çalışmanın;

1. Web of Science veritabanında taranıyor olması
2. Son on yıl içinde yayınlanmış olması
3. Eğitim ve öğretim alanında yapılmış olması
4. Araştırma çalışması olması

Araştırma, eğitim bilimleri alanı ile sınırlandırılmıştır. Araştırmaya sadece metin tipi makale olan çalışmalar dahil edilmiştir. Bu işlem sonunda doğrudan BİT'le ilgili çalışmalar dışında da çalışmalarla karşılaşıldığı için etik ve BİT kullanımını içeren çalışmalar filtrelenmiştir. Tarama sonunda 22 çalışmaya ulaşılmıştır. Bu aşamadan sonra tam metnine ulaşılamayan çalışmalar, yazım dili İspanyolca ve Kore dili gibi İngilizce dışında dillerde olan çalışmalar ve derleme şeklindeki çalışmalar elenmiş, toplam 8 çalışma araştırma kapsamına alınmıştır. Tarama işleminin son aşamasında toplam 25 akademik çalışma incelemeye tabi tutulmuştur.

Veri Toplama Aracı

Araştırma sorularına yanıt aramaya yönelik alanyazın taraması yapılırken araştırmacılar tarafından geliştirilen yayın sınıflama formu kullanılmıştır. Form oluşturma sürecinde önce bir taslak form geliştirilmiştir. Bu form Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi (BÖTE) alanında bilim uzmanı olan iki kişiye, Ölçme ve Değerlendirme alanında bilim uzmanı olan bir kişiye inceletilmiştir. Uzmanlardan alınan görüşler doğrultusunda formda birtakım biçimsel değişikliler yapılarak forma son şekli verilmiş ve veri toplamaya hazır hale getirilmiştir. Araştırmada kullanılan veri toplama aracı üç bölümden oluşmaktadır. Formun birinci bölümünde "akademik çalışmanın başlığı, yazarı, yayınlandığı yıl, çalışmanın yapıldığı ülke" gibi çalışmaya ilişkin genel bilgilere yönelik dört soru bulunmaktadır. İkinci bölümde "akademik çalışmanın içeriğine yönelik araştırma bağlamı ve sonuçları"na yönelik iki soru, üçüncü bölümde ise "incelenen akademik çalışmalarda izlenen veri toplama süreçleri, araştırma desenleri ve çalışma gruplarının yapısı" hakkında üç soru bulunmaktadır.

Verilerin Analizi

Araştırma kapsamında incelenen makalelerden elde edilen veriler, betimsel istatistiki yöntemlerden yüzde ve frekans ile çözümlenmiştir. Verilerin analizinde MS Office Excel 2007 ve SPSS 17.0 programlarından faydalanılmıştır.

Geçerlilik ve Güvenirlik

Araştırma kapsamında ele alınan çalışmalar araştırmacılar tarafından ayrı ayrı incelenmiştir. Öncelikle her araştırmacı incelediği makalenin verilerini bağımsız olarak sınıflama formuna girmiştir. Girilen verilerin doğruluğu karşılaştırılarak tarama süreci kapsamında ulaşılan sonuçların tutarlı olup olmadığı kontrol edilmiştir. Tarama çalışmasıyla ilgili belirtilen ölçütlere uygun olarak akademik çalışmalar araştırmacılar tarafından ayrı ayrı incelenerek veriler tablolaştırılmıştır. Her araştırmacı tarafından tablolaştırılan veriler karşılaştırılmış, her araştırmacı tarafından aynı verilere ulaşılıp ulaşılmadığı kontrol edilmiştir. Bu süreç sonunda farklılık gözlenen verilerle ilgili akademik çalışmalar tekrar kontrol edilerek çalışma kapsamına alınıp alınmayacağına ilişkin ölçütler gözden geçirilerek karar verilmiştir. Bu şekilde araştırmanın güvenirliği ve iç geçerliği sağlanmaya çalışılmıştır.

Bulgular

Bu çalışma kapsamında yurt dışında ve Türkiye'de yapılan araştırmalara ilişkin analizler araştırma sorularında izlenen sıraya göre sunulmaktadır.

İncelenen Çalışmalarda Kullanılan Araştırma Yöntemleri

Bu çalışmanın ilk araştırma sorusu "İncelenen çalışmalarda hangi araştırma yöntemleri işe koşulmuştur?" şeklinde belirlenmiştir. Bu bulgulara ilişkin dağılım Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin Etik Kullanımı Konusunda Yurt Dışında ve Türkiye'de Yapılan Araştırmalarda Kullanılan Yönteme İlişkin Dağılımlar

Araştırma Deseni	f	%
Nitel	9	40
Nicel	12	48
Karma Yöntem	4	12
Toplam	25	100

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin etik kullanımı ile ilgili yurt dışında ve Türkiye'de yapılan araştırmalarda kullanılan yöntemler incelendiğinde dokuz araştırmanın nitel

araştırma deseninde, on iki araştırmanın nicel araştırma deseninde, dört araştırmanın da karma yöntem ile yürütüldüğü belirlenmiştir.

İncelenen Çalışmalardaki Çalışma Gruplarının Özellikleri

Bu çalışmanın ikinci araştırma sorusu "İncelenen çalışmalarda çalışma gruplarının özellikleri nasıl değişmektedir?" şeklinde belirlenmiştir. BİT'in etik kullanımı ile ilgili yurt dışında ve Türkiye'de yapılan araştırmaların çalışma grubu dağılımına ilişkin veriler Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4. Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin Etik Kullanımı Konusunda Yurt Dışında ve Türkiye'de Yapılan Araştırmalardaki Çalışma Gruplarının Yapısıyla İlgili Dağılımlar

Çalışma Grubu Düzeyi	f	%
İlköğretim (1-8)	2	8
Ortaöğretim	-	0
Üniversite	17	68
Yetişkin	6	24
Toplam	25	100

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin etik kullanımına ilişkin incelenen araştırmalarda çalışma gruplarının genellikle üniversite öğrencilerinden oluştuğu görülmüştür. Ortaöğretim düzeyinde bir çalışma grubunun varlığına rastlanmamıştır. Örneklem seçiminde yetişkinlere yer veren çalışma sayısı altı iken, ilköğretim düzeyindeki katılımcılarla yürütülen iki çalışma olduğu görülmüştür.

İncelenen Çalışmalardaki Veri Toplama Araçlarının Dağılımı

Araştırma çalışmasının üçüncü sorusu "İncelenen çalışmalarda ne tür veri toplama araçları kullanılmıştır?" şeklinde belirlemiştir. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin etik kullanımı konusunda yurt dışında ve Türkiye'de yapılan araştırmalarda kullanılan veri toplama araçlarıyla ilgili dağılımlar Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5. Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin Etik Kullanımı Konusunda Yurt Dışında ve Türkiye'de Yapılan Araştırmalarda Kullanılan Veri Toplama Aralarıyla İlgili Dağılımlar

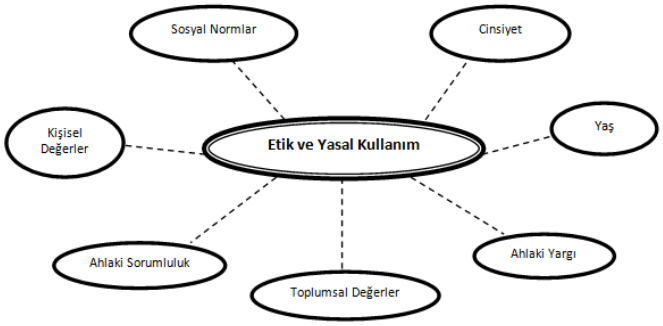
Veri Toplama Aracı	f	%
Anket	9	35
Ölçek	7	27
Örnek Olay Formları	6	23
Öykülendirme Formları	1	4
Görüşme Formları	3	12

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin etik kullanımı ile ilgili yurt dışında ve Türkiye'de yapılan araştırmalarda kullanılan veri toplama araçları incelendiğinde genellikle anket (n=9), ölçek (n=7) ve örnek olay formlarının (n=6) kullanıldığı belirlenmiştir. Bununla birlikte

öykülendirme formları (n=1) ve görüşme formlarının (n=3) da kullanıldığı çalışmalar bulunmaktadır.

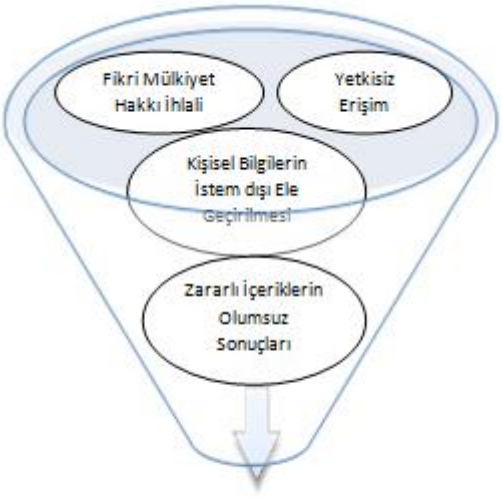
İncelenen Çalışmalarda Ulaşılan Sonuçlarla İlgili Dağılımlar

Çalışmanın dördüncü ve son sorusu "İncelenen çalışmalarda hangi sonuçlara ulaşılmıştır?" şeklinde belirlenmiştir. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin etik kullanımı ile ilgili yurt dışında yapılan çalışmalarda ulaşılan sonuçlar incelendiğinde; bilgi ve iletişim teknolojileri gibi dinamik ve karmaşık bir alan için etik davranış ve bilinç geliştirme açısından bireylerin ikilemler yaşadıkları tespit edilmiştir. Bununla birlikte bilgi ve iletişim teknolojilerinin etik ve yasal kullanımında sosyal normlar, cinsiyet, yaş, kişisel değerler, ahlaki yargı, toplumsal değerler, ahlaki sorumluluk gibi unsurların etkili olduğu görülmüştür (Bkz. Şekil 1).

Şekil 1. Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin Etik ve Yasal Kullanımına Etki Eden Unsurlar

Yapılan çalışmalarda BİT teknolojilerinin etik olmayan şekilde kullanılması konusunda "fikri mülkiyet hakkı ihlali, yetkisiz erişim, kişisel bilgilerin istem dışı ele geçirilmesi ve zararlı içeriklerin olumsuz sonuçları" gibi problemler ele alınmıştır (Bkz. Şekil 2).

BİT' in Etik Olmayan Şekilde Kullanımına İlişkin Problemler

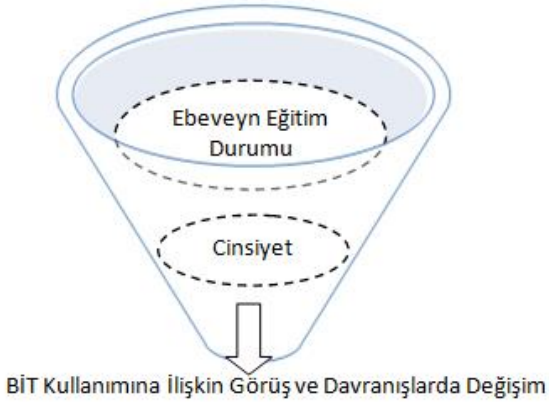
Şekil.2. Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin Etik Olmayan Şekilde Kullanımına İlişkin Problemler

Öte yandan katılımcıların bilgisayar ve İnternet teknolojilerinin kullanımında karşılaşılan etik ikilemlerde kişisel değerler, toplumsal normlar, ahlaki değerler ve dini inançları doğrultusunda karar verdikleri görülmüştür (Bkz. Şekil 3).

Şekil. 3. Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin Kullanımında Karşılaşılan Etik İkilemlerde Karar Verme Sürecine İlişkin Bileşenler

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin etik kullanımı ile ilgili yürütülen çalışmalarda ulaşılan sonuçlar incelendiğinde; bireylerin bilgi ve iletişim teknolojilerinin etik kullanımına ilişkin görüş ve davranışlarının cinsiyet, ebeveyn eğitim durumu gibi demografik özelliklere göre farklık gösterdiği görülmüştür (Bkz. Şekil 4).

Şekil 4. Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin Etik Kullanımına İlişkin Görüş ve Davranışların Demografik Özelliklere Göre Değişimi

Etik olmayan davranışların fikri mülkiyet ihlali, bilgiye erişim ve paylaşım, sosyal ağlar, İnternet ve haberleşme alanında yoğunlaştığı tespit edilmiştir (Bkz. Şekil 5).

Şekil 5. Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin Kullanımında Etik Olmayan Davranışların Yaygınlaştığı Alanlar

Öte yandan sosyal ağlar, bilgiye erişim ve paylaşım, internet ve haberleşme, fikri mülkiyet hakkı gibi alanlarda yaşanan etik ikilemlerde karar verme süreçlerinde toplumsal normlar, ahlaki değerler, dini inançlar ve kişisel değerler gibi bileşenler etkili olabilmektedir (Bkz. Şekil 6).

Şekil 6. Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin Kullanımında Etik İkilemlerin Yaşandığı Alanlar ve Etik İkilemlerde Karar Verme Süreçlerini Etkileyen Unsurlar

Sonuç ve Öneriler

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin etik kullanımıyla ilgili çalışmalarda ulaşılan sonuçlara göre; bilgi ve iletişim teknolojileri gibi dinamik ve karmaşık bir alanda etik davranış ve farkındalık geliştirme sürecinde bireyler ikilemler yaşamaktadırlar. Bu nedenle bireylerin BİT'i kullanma sürecinde karşılaşabilecekleri etik dışı davranışların neler olabileceği konusunda bilgi sahibi olmalarının ve etik yükümlülüklerin bilincine varmalarının sağlanması konusunda çalışmaların yürütülmesi önem kazanmaktadır.

Bilgi toplumuna geçiş sürecinde yaşanan değişme ve gelişmeler tek tek bireyler ve genelde toplum için yararlı sonuçlar doğurmaktadır. Öte yandan bu değişimin birtakım

olumsuzluklarının olduğu da bir gerçek olarak kabul edilmektedir. Bireyler, teknolojinin sunduğu olanaklarla kendi kendine yeterli bir varlık haline gelirken, öte yandan üyesi oldukları topluma karşı yabancılaşmaya başlamışlardır (Kocacık, 2003). Bu durum da bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımında istenmeyen davranış biçimlerinin ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Fikri mülkiyet hakkı ihlali, yetkisiz erişim, kişisel bilgilerin istem dışı ele geçirilmesi, zararlı içeriklerin olumsuz sonuçları gibi problemler BİT teknolojilerinin etik olmayan şekilde kullanılması konusunda yürütülen çalışmalarda ele alınan problemlerdendir. Çalışmalarda öncelikli olarak bu problemlere yer verilme durumu; neyin doğru neyin yanlış olduğuna dair etik ikilemlerin en fazla bu alanlarda yaşanmasından kaynaklanabilir. Bilgisayar veya İnternet gibi teknolojilerin sunduğu kolaylıkların günlük yaşamın vazgeçilmezi haline gelmesi, değişen iletişim tarzları, bireyselleşerek diğer insanlara yabancılaşma, kendi çıkarlarını ön plana alma, başkasının haklarını önemsememe gibi durumlar etik olmayan davranışların geliştirilmesinin nedeni olabilir.

Öte yandan incelenen araştırmalardan ulaşılan sonuçlara göre; "sosyal normlar, cinsiyet, yaş, kişisel değerler, ahlaki yargılar, toplumsal değerler, ahlaki sorumluluk" gibi değişkenler bilgi ve iletişim teknolojilerinin etik ve yasal kullanımında yaşanılan ikilemlerde kişilerin karar verme süreçlerini etkilemektedir. Ayrıca katılımcıların bilgisayar ve İnternet teknolojilerinin kullanımında karşılaşılan etik ikilemlerde kişisel değerler, toplumsal normlar, ahlaki değerler ve dini inançları doğrultusunda karar verdikleri görülmüştür. Bu durum BİT'in sunduğu kolaylaştırıcı imkanlara rağmen insanların hala yaşadıkları toplumun kurallarına, birlikte yaşadıkları insanların haklarına saygı duyma eğilimde olduklarının göstergesi olarak ele alınabilinir. Çünkü bir eylemin etik açıdan uygun olup olmaması, eylemin gerçekleştiği zaman ve kültür içinde değerlendirilerek belirlenir. Ayrıca belirli bir birey, grup ya da toplum için ahlak sistemi olarak tanımlanan etiğin doğasında görecelik olduğu söylenebilir. Etik konusunda belirli standartlar oluşturulmaya çalışılsa da her kültürün, toplumun kendine özgü bir takım ahlak kurallarının ve düzeninin olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Etik görecelik kavramı bu yönüyle farklı kültürlerin varlığına işaret etmektedir (Uysal, 2006).

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin etik kullanımı ile ilgili yürütülen çalışmalarda ulaşılan sonuçlar "bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımında etik olmayan davranışların fikri mülkiyet ihlali, bilgiye erişim ve paylaşım, sosyal ağlar, İnternet ve haberleşme" alanlarında yoğunlaşmaktadır. Ayrıca bireyleri etik olmayan şekilde davranmaya iten

nedenlerin başında etik davranışlar konusundaki bilgi ve eğitim eksikliği gelmektedir. Bununla birlikte etik konusunda eğitim alan bireyler bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımında etik davranışlar geliştirme eğilimindedirler. Sonuç olarak; yürütülen çalışmalardaki çalışma grubu seçimlerinde genellikle yetişkinlere öncelik verildiği görülmüştür. Bu duruma neden olabilecek etkenler; ulaşılabilir katılımcılarla çalışmanın tercih edilmesi, etiğin soyut bir kavram olması ve çocukların ahlaki gelişim evrelerindeki süreçlerin göz önünde bulundurulması olabilir.

Kaynaklar

Adam, A., & Ofori-Amanfo, J. (2000). Does gender matter in computer ethics? *Ethics and Information Technology*, 2, 37-47.

Akbulut, Y., Uysal, Ö., Odabasi, H. F., & Kuzu, A. (2008). Influence of gender, program of study and PC experience on unethical computer using behaviors of Turkish undergraduate students. *Computers & Education*, 51, 485-492.

Aksal, F. A. (2011). Bilgisayar teknolojilerinin kullanımında etik ve karşılaşılan sorunlar. *Eğitim Teknolojileri Araştırmaları Dergisi*, *2*(3).

Beycioğlu, K. (2009) .A cyberphilosophical issue in education: Unethical computer using behavior - The case of prospective teachers. *Computers & Education*, *53*(2), 201-208.

Cohen, L., Manion, L., & Morrison, K. (2007). *Research methods in education* (6th ed.). New York, NY:Routledge.

Dill, B. J., & Anderson, R. E. (2003). Ethics-related technology policies in schools. *Social Science Computer Review, 21*(3), 326-339.

Dorantes, C. A., Hewitt, B., & Goles, T. (2006). *Ethical decision-making in an IT context: the roles of personal moral philosophies and moral intensity*. Proceedings of the 39th Hawaii International Conference on System Sciences. Hawaii, USA.

Drevin, L. (2008). Ethical perspectives in the cyber world – a comparison of views of it professionals and students. Combined Proceedings of the 13th and 14th Annual CPTS Working Conference, Maarssden, The Netherlands.

Fraenkel, J. R., & Wallen, N. E. (2006). *How to design and evaluate research in education (6th ed.)*. New York: McGraw-Hill Book Company.

Hur, J. H., Kim, K. Y., Song, J.-B., & Lee, T. W. (2009). The narrative approach to teach information and communication ethics education in elementary school. *Proceedings of the 17th International Conference on Computers in Education – ICCE*. Asia-Pacific Society for Computers in Education, Hong Kong.

Jun, S., Han, S., Kim, H., & Lee,W. (2014). Assessing the computational literacy of elementary students on a national level in Korea. *Educational Assessment, Evaluation and Accountability*, *26*(4), 319-332.

Jung, I. (2009). Ethical judgments and behaviors: Applying a multidimensional ethics scale to measuring ICT ethics of college students. *Computers & Education*, *53* (3), 940–949.

Karim, S. A., Zamzuri, N. H. A., & Nor, Y. M. (2009). Exploring the relationship between İnternet ethics in university students and the big five model of personality. *Computers & Education*, 53, 86–93.

Kavi, E. & Koçak, O. (2010).Bilgi toplumunda evden çalışmanın etik boyutu. *Sosyal Siyaset Konferansları*, *59*(2), 69-88.

Kaya, K. & Tuna, M. (2010). Popüler kültürün ilköğretim çağındaki çocukların aile içi ilişkileri üzerindeki etkisi. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21, 237-256.

Kayak, S. (2010). *BÖTE bölümü öğrencilerinin İnternet etiği algılarının incelenmesi*. 10th International Educational Technology Conference-IETC, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul, Türkiye.

Kim, H. S., Kim, J. M., & Lee, W.G. (2013). IE behavior intent: A study on ıct ethics of college students in korea. *The Asia-Pacific Education Researcher*, *23*(2), 237-247.

Kiere, J., & Cronan, T. P. (1998). How men and women view ethics. *Communications of the ACM, 41*(9), 70-76.

Kocacık, F. (2003). Bilgi toplumu ve Türkiye. *C. Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, *27*(1), 1-10. [Çevrim-içi: http://eskidergi.cumhuriyet.edu.tr/makale/78.pdf], Erişim tarihi: 13.07.2015.

Kuzu, A. & Yıldırım, Y. (2008). *Bilgisayar ve bilgisayar formatör öğretmenlerinin bilgisayar etiği ile ilgili sorunlara yönelik görüşleri ve çözüm önerileri.* 8th International Educational Technology Conference-IETC, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, Türkiye.

Kuzu, A. (2009). Problems related to computer ethics: Origins of the problems and suggested solutions. *The Turkish Online Journal of Educational Technology- TOJET, 8*(2), Article: 9, 91-110. http://www.tojet.net/articles/v8i2/829.pdf adresinden 21 Mart 2015 tarihinde alınmıştır.

Loch, K. D., & Conger, S. (1996). Evaluating ethical decision making and computer use. *Communications of the ACM, 39*(7), 74-83.

Masrom, M., Ismail, Z., Anuar, R. N, Hussein, R., & Mohamed, N. (2010). Analyzing accuracy and accessibility in information and communication technology ethical scenario context. *American Journal of Economics and Business Administration, 3*(2), 370-376.

Molnar, K. K., Kletke, M. G., & Chongwatpol, J. (2008). Ethics vs. IT ethics: Do undergraduate students perceive a difference? *Journal of Business Ethics*, 83, 657–671.

Namlu, A. G., & Odabasi, F. (2007). Unethical computer using behavior scale: A study of reliability and validity on Turkish university students. *Computers and Education*, 48, 205–215.

Ozan, Ş., Kurt, A. A. & Odabaşı, H. F. (2014). Mason'un bilişim etiği boyutları altında Vikipedi'nin incelenmesi. *Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry*, *5*(3), 62-75.

Özpınar A., Kazeskeroğlu, E. & Öz, Ö.(2010). *Bilgiye erişim, paylaşım ve bilgi teknolojileri alanında etik olmayan davranışlar ve sebepleri*. III. Ağ ve Bilgi Güvenliği Sempozyumu, Şubat 2010, Ankara, Türkiye.

Pelit, E. & Güçer, E. (2005). Ticaret ve turizm meslek dersi öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğiyle ilgili etik olmayan davranışlara ilişkin algılamaları. Siyasette ve Yönetimde Etik Sempozyumu, 18-19 Kasım, Sakarya, Türkiye.

Pınar, R. İ., Çakırel, Y. & Toker, K. (2013). The ethical behavior of academics regarding ınformatics: A comparative assessment between state and foundation universities. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 75, 542–552.

Tataroğlu, M. (2007). Kamu yönetiminde coğrafi bilgi sistemi (CBS) teknolojisi ve etik. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, *44*(513), 47-61.

Uysal, Ö. (2006). *Öğretmen adaylarının bilgisayar etiğine ilişkin görüşleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Eskişehir.

Van den Bergh, J., & Deschoolmeester, D. (2010). Ethical decision making in ICT: discussing the impact of an ethical code of conduct. *Communications of the IBIMA*, 2010, Article: 127497.

Yaman, E., Yaman, H. & Horzum, M. B. (2004). Öğretim elemanlarının İnternet kullanımında etik ilkelere uyma düzeyleri. *Değerler Eğitimi Dergisi, 2*(6), 133-150.

Yılmaz, G. K., Yılmaz, R. & Sezer, B. (2014). Üniversite öğrencilerinin güvenli bilgi ve iletişim teknolojisi kullanım davranışları ve bilgi güvenliği eğitimine genel bir bakış. *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 3*(1), 176-199.